

LA SITUACIÓ DEMOLINGÜÍSTICA ALS TERRITORIS DE LLENGUA CATALANA

Joaquim Torres i Pla

1. Introducció

Segons un informe recent¹, entre les 6.800 llengües que hi podria haver al món, el català, que compta amb una mica més de 9 milions de persones que declaren poder expressar-s'hi oralment², es troba entre les 100 més parlades. Concretament és la número 88. Es tracta per tant d'una llengua viva, emprada per un nombre important d'éssers humans. Però és també, per la història i les circumstàncies dels territoris on és parlada, una llengua amb problemes. Una llengua que ha estat repetidament qualificada, per exemple, de minoritzada o amenaçada. Una llengua complexa en la seva història i en la seva circumstància actual. En les ratlles que segueixen m'ocuparé en primer lloc d'algunes qüestions que ajuden a explicar la peripècia històrica del català durant el segle XX, i en segon lloc de la situació demolingüística actual en el seu domini³. A les conclusions faré algunes consideracions sobre el futur.

2. Evolució de la situació sociolingüística de les terres de llengua catalana durant el segle XX

El segle XX constitueix un període de grans transformacions així com de convulsions de tota mena per a la humanitat i la situació demolingüística del domini del català no n'ha estat una excepció. En les ratlles que segueixen esmentaré breument 10 dels canvis que més han contribuït a transformar aquesta situació. A causa de la diversitat de condicionaments dels 7 territoris, la major part d'aquests canvis s'han produït en un o en alguns d'entre ells, no en la totalitat.

2.1. La conversió del catalanisme polític en força hegemònica a Catalunya a principis del segle XX

A Catalunya, al començament del segle XX es produeix l'assoliment de l'hegemonia política per part de les forces catalanistes⁴, que havien eclosionat i crescut durant el segle anterior. Aquesta evolució està estretament lligada al procés de recuperació de la

llengua i la cultura pròpies conegut com la Renaixença i tot plegat porta a que durant aquest període el valor social del català vagi augmentant de manera progressiva. Es va

¹Vegeu http://www6.gencat.net/llengcat/premsa/07_cat_lloc88.htm

² Aquesta xifra apareix a (Querol –coordinador- 2007). En la mateixa obra, es calcula que una mica més d'11 milions declaren entendre'l. Ambdues xifres corresponen a finals del 2003.

³ El domini del català comprèn els territoris següents: Catalunya, el País Valencià, les Illes, Catalunya del Nord, Andorra, la Franja d'Aragó i l'Alguer

⁴ El catalanisme s'esten als diversos àmbits del ventall ideològic, tot i que el partit polític amb més força en un moment donat pugui ser un o altre. En aquests primers anys del segle XX, el partit més fort és la Lliga, de tendència conservadora, mentre que durant els anys 30 és l'Esquerra Republicana.

recuperant l'ús públic i formal de la llengua, que havia quedat bàsicament limitat als usos informals i populars, i es posen les bases ideològiques que portaran a la recuperació d'un cert grau d'oficialitat en els posteriors períodes democràtics del segle. Una de les grans fites del procés de recuperació del català en aquest període és precisament l'esdeveniment que celebrem amb aquest simposi, la creació de l'Institut d'Estudis Catalans, fa just 100 anys. L'entitat va contribuir de manera decisiva a aconseguir els instruments lingüístics necessaris perquè la llengua pogués ser plenament emprada en tots els àmbits de la vida social. Fora de Catalunya, sobretot a les Illes però també al País Valencià, es produeix així mateix alguna forma de Renaixença cultural i de creixement de les forces autonomistes, però aquestes no assoleixen l'hegemonia aconseguida a Catalunya. Sense la gran incidència del catalanisme a Catalunya a partir d'aquests inicis del segle XX, amb la gran feina que va fer de recuperació del valor social i institucional de la llengua, el català es trobaria sens dubte actualment en una situació molt més precària de la que té, i potser hauria arribat a un estat avançat del procés de substitució en tot el seu domini.

2.2. La Generalitat de Catalunya dels anys 30

La dictadura de Primo de Rivera va tenir un fort component anticatalanista i potser fins i tot anticatalà, i això, juntament amb la seva brevetat i altres factors, va fer que a Catalunya el catalanisme en surtís reforçat i transformat. Aquest reforçament va permetre que, amb l'adveniment de la República, aquest país assolís una autonomia política, concretada sobretot en la creació d'un organisme d'autogovern que es va denominar Generalitat. Aquesta experiència d'autogovern, en un context d'avenç progressiu de la consciència nacional catalana entre la majoria de la població i per tant dels sentiments reivindicatius en aquest sentit, fa que es produeixin avenços ràpids i importants en la institucionalització del català, tot i la limitació que comporten la brevetat i els avatars d'aquest tempestuós període d'autonomia. Per primera vegada en època moderna, el català esdevé la llengua oficial dels òrgans de govern de Catalunya, de la part de les escoles no controlades des de Madrid i del recuperat cos dels mossos d'esquadra. Però també es emprat cada vegada més per multitud d'entitats no governamentals, com ara col·legis professionals, sales d'espectacles, botigues de tota mena o les primeres emissores de ràdio. Tot plegat en una Catalunya on la gran majoria de la població té el català com a llengua única o majoritària de relació social i on la voluntat de potenciar l'existència d'aquest país com a societat clarament diferenciada és també majoritària i creixent. Això fa que durant els anys 30 a Catalunya segueixi augmentant notablement el valor social, emocional i instrumental de la llengua, la qual cosa constitueix un dels factors principals que van permetre al català atravesar el llarg període de la dictadura franquista sense deixar de ser una llengua viva, parlada per amplis sectors de població i amb possibilitats de futur. El fort lligam emocional amb la llengua assolit a Catalunya durant aquest període de la Generalitat dels anys 30 han tingut sens dubte una repercussió positiva en la situació del català globalment considerat.

2.3. *El franquisme*

La victòria de Franco va representar un retrocés en molts aspectes, i un d'ells, sobretot a Catalunya, és el lingüístic i nacional. Com és sabut, el català va quedar automàticament bandejat de tots els àmbits d'on podia ser bandejat, i el règim va aplicar una política fortament repressiva contra aquesta llengua i cultura. Acompanyada a més d'una voluntat de liquidació total de les èlites dirigits del país existents fins aquell moment. Tot plegat durant els primers anys del règim probablement no va minvar l'adhesió del catalans de llavors a la seva llengua, tal com va mostrar la reacció catalanista posterior a la curta dictadura anterior, la de Primo de Rivera. Però en canvi amb el pas dels anys i de les generacions si que la importància i el valor social de la llengua havien d'anar sent progressivament erosionats. A més, el llarg període franquista va coincidir amb altres fenòmens socials que van tenir un impacte important sobre la situació sociolingüística, com són les immigracions massives i l'aparició dels moderns mitjans de comunicació, que comentaré posteriorment. Aquesta actitud repressiva contra el català va ser general a tot els territoris del domini sotmesos al franquisme, de manera que va disminuir la importància social de la llengua en la gran majoria del seu àmbit. Però ni a Catalunya ni als altres territoris del domini pertanyents a l'Estat Espanyol es va produir un enfonsament de l'ús de la llengua, tot i alguns retrocessos importants. En qualsevol cas, els greus efectes negatius de la repressió franquista contra el català no s'han pas esborrat del tot. Ben al contrari, d'una forma o altra continuen condicionant de manera fortament negativa l'evolució d'aquesta llengua.

2.4. *La Catalunya del Nord i la 2a guerra mundial*

On sí que s'ha produït un retrocés molt greu de la presència social del català durant el segle XX, és a la Catalunya del Nord, és a dir, a la part de Catalunya que pertany a l'Estat Francès. Aquest retrocés ve de lluny, i la seva causa més profunda és la política portada a terme molt sistemàticament per França respecte a les seves minories lingüístiques i culturals. Una política que ha considerat aquestes minories com una nosa, i que per tant ha fet el possible perquè anessin quedant assimilades a la llengua i cultura dominants. Igual que han fet altres estats, encara que en general amb un èxit molt inferior al francès. Si considerem que el moment més decisiu en el procés de substitució d'una llengua és aquell en què els progenitors decideixen no transmetre-la als fills, podem dir que aquest canvi ja es va produir fa un temps a la Catalunya del Nord. Concretament cap a mitjans del segle XX. I segons algunes interpretacions, la fi de la Segona Mundial seria el moment en què culminaria aquesta ruptura intergeneracional⁵. De fet, les dades de l'última enquesta sociolingüística efectuada a la Catalunya del Nord (vegeu Puig, 2007), de la qual parlaré posteriorment, ratifiquen en bona part aquesta hipòtesi⁶. Sembla per tant

⁵ Així, segons en Puig (2007, p.22), el 1945, any final de la Segona Mundial, correspondria al límit entre el període en el qual el català era llengua primera i l'època en el qual va esdevenir llengua segona

⁶ En efecte, si mirem la llengua inicial (és a dir la primera llengua parlada quan eren petits) dels nascuts a la Catalunya del Nord per any de naixement, resulta que entre els nascuts fins el 1942, en quasi cada edat un percentatge apreciable dels integrants de la mostra corresponents tenen per llengua inicial el català o bé el català i el francès, mentre que entre els nats després de 1943, en quasi cap edat hi ha ningú que declari aquestes opcions. Pel que fa als nats el 1943, no n'apareix cap a l'enquesta. Agrupant tota la població nada a la Catalunya del Nord en dos grups d'edat, els nats abans del 1943 i els nats després,

que durant la curta ocupació alemanya del territori o just a la fi d'aquesta ocupació es produeix algun canvi psicosocial i sociolingüístic que fa que la gran majoria dels progenitors de llengua catalana decideixin deixar de parlar català als seus fills, fet que no s'havia produït fins llavors. Aquesta decisió col·lectiva podria ser una reacció adaptativa o defensiva de la població nord-catalana davant la nova situació que comportava la retirada de les tropes alemanyes i la reinstauració del poder francès a la Catalunya del Nord, lògicament condicionada pels tres segles durant els quals aquest mateix poder va estar laminant el valor social de la llengua. Es tracta per tant d'un moment clau en la història sociolingüística d'un dels territoris de llengua catalana, a partir del qual el retrocès del català s'hi ha accentuat, trobant-se actualment en un estadi molt avançat del procés de substitució, tal com veurem més endavant.

2.5. Les grans immigracions provinents de zones castellanoparlants de l'Estat Espanyol

A partir dels anys 50, diversos factors fan que comencin una sèrie de grans immigracions cap a diversos territoris de llengua catalana, provinents de zones castellanoparlants de la península. La immigració més nombrosa i una de les més importants en proporció a la població autòctona, és la que es produeix a Catalunya del 1955 al 1975; és tan gran que canvia en bona part la composició demogràfica del país. I això ocorre en plena dictadura franquista, amb el català exclòs dels usos públics i institucionals. El canvi produït és molt notable des del punt de vista demolingüístic, ja que a partir d'aquell moment per primera vegada existeixen sectors numèricament i percentualment importants de la societat catalana que tenen com a llengua principal i sovint única el castellà. És a dir, que en amplis sectors socials de Catalunya el castellà esdevé per primera vegada la llengua de més ús. Es tracta d'un canvi que, tot i l'aproximació posterior al català d'una part dels arribats llavors i sobretot d'una proporció important dels seus descendents (vegeu Torres –coordinador- 2005, p.92) continua sent, i continuarà constituint durant molt de temps, un factor explicatiu de primer ordre de la situació sociolingüística a Catalunya. Immigracions del mateix origen, encara que no d'un volum tan elevat, s'han produït també, a partir dels anys 60, al País Valencià i a les Illes, transformant així mateix la situació sociolingüística corresponent en la mateixa direcció que en el cas de Catalunya. Un cas a part és el d'Andorra, ja que aquí la forta immigració comença també els anys 50⁷, però en canvi es manté amb una intensitat similar fins als nostres dies, és proporcionalment més alta que la de Catalunya, fins el 1975 els arribats són en bona part de llengua catalana, i posteriorment a aquesta data una gran part són portuguesos.

resulta que els primers tenen un percentatge de català com a llengua inicial del 39%, mentre que els segons només en tenen el 2%. I resulta també que precisament l'ocupació de la Catalunya del Nord per part de les tropes alemanyes dura des del novembre del 1942 a l'agost del 1944. De manera que just fins que es va produir aquesta ocupació, sembla que una bona part dels habitants d'aquest territori en néixer els seus fills triaven el català per parlar-hi, mentre que a partir de l'any en què cessa aquesta ocupació deixen de fer aquesta tria.

⁷ Coincidint amb l'inici de la gran transformació econòmica del país que passa d'un economia agrària pobre a una de pròspera basada en el turisme i el comerç.

2.6. *L'eclosió dels moderns mitjans de comunicació de masses*

L'arribada a la nostra regió del món dels moderns mitjans de comunicació de masses, sobretot la televisió, a partir dels anys 60, és un altre factor que condiciona força la situació sociolingüística. Cal tenir en compte que, en els territoris de l'Estat Espanyol, que constitueixen la immensa majoria de la població del domini, aquests mitjans apareixen en plena dictadura, i per tant, la seva llengua i continguts tenen com a funció la imposició del castellà i del pensament uniformista del règim. Per primera vegada, amplis sectors de població que havien viscut bàsicament només o principalment en català en la seva vida quotidiana i especialment en el seu àmbit familiar, veuen com aquest mateix àmbit d'intimitat té un nou integrant, l'aparell de televisió, que s'expressa exclusivament en una altra llengua i explica uns relats diferents dels que constitueixen la seva vida quotidiana fins llavors. Tot plegat té un gran impacte sociolingüístic, no precisament positiu per al català, almenys mentre dura la dictadura i l'exclusivitat del castellà en els mitjans. Amb la democràcia i l'autonomia han anat apareixent mitjans de comunicació en català, però tant a tots els territoris de l'Estat com fins i tot a Andorra, que té un sistema propi de mitjans en la llengua oficial, la incidència dels grans mitjans espanyols en castellà continua sent molt important. Entre altres motius perquè l'oferta en aquesta llengua és més àmplia que en català. I això condiciona fortament la situació sociolingüística.

2.7. *La generalització de la norma de subordinació al castellà en les converses*

Un dels mecanismes a través dels quals els immigrants arribats a un territori amb una llengua diferent aprenent la nova llengua i la van adoptant progressivament és que els autòctons mantenen la pròpia expressió lingüística en les converses amb ells. Així els nous arribats copen la conveniència d'aprendre la nova llengua i tenen ocasió, primer d'anar-la entenent, després de poder-la parlar i finalment d'adoptar-la com a llengua usual. Aquesta procés és necessari si es vol que la llengua autòctona es mantingui sense precarietats, sobretot si les immigracions són de gran magnitud, com passa majoritàriament en el cas que ens ocupa. Doncs bé, aquest norma de tria lingüística que consisteix en mantenir bàsicament el català en les converses amb els al·loglots residents, s'havia mantingut majoritàriament a molts indrets de Catalunya, sobretot fora de la ciutat de Barcelona, fins els anys 50. I també en altres llocs del domini. Això havia fet que gran part dels immigrants arribats fins llavors adoptessin el català amb normalitat, mantenint així l'estabilitat de la llengua del territori. Però a partir dels anys 60 a Catalunya i altres indrets aquesta norma va anar sent substituïda progressivament per una altra, fins llavors ja vigent en certs àmbits però no en tots, que consisteix en què els que parlen prioritàriament català s'adaptin sistemàticament al castellà en les converses amb qualsevol persona que sembli que no té el català com a llengua principal. Aquesta norma de subordinació al castellà és actualment majoritàriament emprada en els 4 territoris de l'Estat Espanyol i a Andorra⁸, tal com veurem posteriorment, i té efectes lògicament perjudicials per a l'aprenentatge i l'adopció del català per part dels al·loglots residents i nous arribats. El principal motiu que va portar, concretament en el cas de Catalunya, al canvi de norma, és bàsicament la conjunció de tres factors, ja esmentats, que es van produir simultàniament: la repressió franquista contra el català, l'arribada

⁸ A l'Alguer i a la Catalunya del Nord la subordinació és respectivament a l'italià i al francès.

d'una gran immigració espanyola castellanoparlant i l'aparició dels moderns de mitjans de comunicació de masses emprats pel règim com a eina d'uniformització.

2.8. *La ruptura de la transmissió intergeneracional del català a l'Alguer* (vegeu Chessa, 2006, capítol 1)

A principis del segle XX, sembla que l'Alguer era un dels territoris de llengua catalana amb un percentatge més alt d'ús de la llengua pròpia, ja que la contínua immigració provinent del territori sard contigu tendia a adoptar-la. Podríem dir que el català tenia a l'Alguer un alt valor social. Aquesta situació es va mantenir sense canvis radicals fins als anys 60. Però en aquell moment es va produir una transformació fonamental en l'economia de l'Alguer, ja que va canviar el sector productiu principal del territori. Es va crear una indústria important a prop i es va desenvolupar el turisme, de manera que aquests nous sectors van esdevenir els bàsics a la ciutat, substituint els tradicionals. Un canvi tan important del sistema productiu comporta necessàriament canvis en la societat, com ara notables desplaçaments de població i la transformació de les representacions socials entorn de les llengües, si n'hi ha més d'una. És el que va passar a l'Alguer. Els elements esmentats, més d'altres com ara el desenvolupament dels moderns mitjans de comunicació de masses, van comportar un fort canvi en la situació sociolingüística. L'alt valor social que fins llavors havia tingut el català va decaure i va augmentar notablement el de l'italià. Fins a punt que progressivament a partir dels anys 60 els progenitors van anar deixant de parlar català als fills, substituint-lo per l'italià, la qual cosa comporta que des de llavors es vagi produint una disminució contínua de l'ús de la llengua pròpia de la ciutat. Es tracta d'un exemple de com un canvi de sistema productiu principal en un territori, pot comportar, si la situació de la llengua pròpia és fràgil, un salt endavant en el procés de substitució lingüística.

2.9. *La instauració d'un sistema d'autonomies territorials a l'Estat Espanyol*

Amb la caiguda de la dictadura de Franco, l'Estat Espanyol es converteix en un democràcia i es veu obligat a reconèixer, d'alguna manera, la diversitat nacional existent en el seu si. Així s'instaura el denominat estat de les autonomies, que no assoleix el grau de repartiment dels poders de l'estat que comporten els sistemes realment federals, com ara Estats Units o Alemanya, però que permet que es creïn òrgans territorials d'autogovern. Aquestes entitats exerceixen, amb importants limitacions, alguns dels poders que en estats unitaris estan reservats a l'Administració Central. Aquesta situació fa que els tres territoris de llengua catalana més poblats, tots tres pertanyents a l'Estat Espanyol, és a dir Catalunya, el País Valencià i les Illes, puguin crear cadascun una entitat subestatal, amb parlament propi, una administració més o menys autònoma i una declaració de la llengua pròpia com a cooficial, entre altres. Tot plegat comporta un canvi sociolingüístic important respecte a la situació anterior, ja que ara el català⁹ és reconegut de manera oficial en la major part del seu territori, i els governs autònoms poden fer una política lingüística favorable a aquesta llengua, si així ho decideixen. A la pràctica, la política lingüística seguida per cadascuna d'aquestes tres administracions és diferent i, en algun cas, variable en el mateix territori

⁹ Amb la denominació oficial de valencià al País Valencià.

segons el color polític dels governs de torn. En qualsevol cas, per primera vegada en l'època moderna, la immensa majoria de la població del domini viu en territoris amb algun grau d'oficialitat i d'ús institucional de la llengua.

2.10. *La immigració estrangera recent*

Els últims anys del segle XX s'accentua a nivell mundial el procés conegut com a globalització, que comporta un ràpid i progressiu augment de les possibilitats de transport i de comunicació a nivell planetari, i que té diversos efectes que condicionen fortament l'evolució de la situació sociolingüística. Un d'aquests efectes que té una gran incidència sobre la presència social de les llengües són les immigracions provinents de fora de les fronteres dels estats, que en el cas de diversos territoris de llengua catalana, especialment de Catalunya, el País Valencià i les Illes, han esdevinguts importants a partir del darrer lustre del segle. Aquesta arribada de nous immigrants, originaris de diferents llocs del món i amb diverses llengües d'origen, comporta necessàriament d'entrada una disminució dels percentatges d'ús i de coneixement del català, i representa un nou i important repte per a la llengua catalana.

2.11. *El català durant el segle XX.*

Al llarg del segle XX la situació social de la llengua catalana ha sofert canvis importants en cadascun dels seus territoris, que han comportat en tots els casos una disminució notable dels percentatges d'ús interpersonal de la llengua. En canvi en altres aspectes, vistos globalment, es detecten millores. Així, a principis del segle el català es parlava en les relacions interpersonals de manera molt majoritària o exclusiva en quasi totes les zones dels 7 territoris, però en canvi pràcticament enlloc no era oficial ni cooficial, ni era emprat com a llengua institucional¹⁰. En general a quasi tot arreu hi havia bàsicament una situació clàssica de diglòssia, en la qual el català era usat de manera general en la vida quotidiana i els usos informals, mentre que en els usos formals i institucionals s'usava la llengua oficial de l'estat. En canvi, a finals del segle, importants percentatges de població del domini tenen altres llengües com a més usuals, però la gran majoria dels seus habitants viu en zones amb algun grau d'oficialitat de la llengua, on el català és emprat en diversos usos institucionals. D'altra banda, el nombre absolut de persones que parlen català ha pujat notablement. Ja hem esmentat a la introducció que en l'actualitat declaren parlar-lo més de 9 milions de persones, quan a principis del segle XX la població total del domini era molt inferior a aquesta xifra. I el percentatge dels que el saben escriure és molt més elevat que mai. Així, el català ha deixat de ser l'única llengua parlada en la vida quotidiana i en certs àmbits socials és molt poc emprada, però el nombre absolut dels que l'usen és més gran que mai i ha guanyat notablement en reconeixement públic així com en ús institucional i escrit.

¹⁰ L'excepció era el Principat d'Andorra, on era el català ja era l'única llengua oficial, però l'aïllament del país era tan gran i la població tan exigua, que aquesta oficialitat tenia poca incidència en el conjunt del domini, a diferència del que va passar en èpoques posteriors i del que passa en l'actualitat.

3. La situació demolingüística del domini en l'actualitat

Una vegada revisats ràpidament certs punts clau de la història sociolingüística del domini del català durant el segle XX, passo a presentar alguns dels aspectes centrals d'allò que sabem sobre la situació de les llengües en aquest àmbit territorial en l'actualitat, és a dir just després de l'acabament del segle esmentat. En aquest sentit, disposem de les enquestes EUL (Estadística sobre els Usos Lingüístics) (vegeu Querol - 2007-), que, per primera vegada, ens permeten tenir informacions sociolingüístiques sòlides i comparables del conjunt dels territoris de llengua catalana. Es tracta d'un grup d'enquestes similars entre elles, efectuades els anys 2003 i 2004 en 6 dels territoris (tots menys el País Valencià) i complementades per un altre recull de dades, efectuat en aquesta darrera contrada per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, en bona part comparable amb les altres i de la mateixa època. La major part de les dades que presentaré seguidament provenen per tant d'aquest conjunt d'enquestes. Les dades del País Valencià es refereixen sempre a la seva zona catalanoparlant. Cal tenir en compte que aquestes enquestes estudien la població de 15 i més anys, excepte en el cas de l'Alguer en què és la de 18 i més anys. En les pàgines següents, dedicades a mostrar la situació sociolingüística en l'actualitat, m'ocuparé dels coneixements de català, dels usos familiars, de les normes de tria lingüística, de la consciència d'unitat de la llengua i de les dinàmiques en curs.

3.1. *Els coneixements de català*

El coneixement d'una llengua és una condició necessària, encara que no suficient, per al seu ús. Per tant es tracta d'una informació que cal mostrar d'entrada en presentar la situació sociolingüística d'un idioma o d'una zona. El coneixement d'una llengua en un territori no és fàcil de copsar de manera completa i hi ha diferents instruments metodològics que ens en poden donar informació. Aquí presentaré les informacions basades en les preguntes denominades dicotòmiques, és a dir les que demanen pel coneixement d'una llengua en les seves 4 habilitats (entendre, saber parlar, llegir i escriure) i només es poden contestar amb un "sí" o un "no". Es tracta d'una informació molt sintetitzable, útil de cara a una presentació general com aquesta.

Gràfic 1

El gràfic 1 ens indica el grau de coneixement del català en les 4 habilitats i en cadascun dels 7 territoris del domini. Hi podem trobar diverses informacions interessants. Una d'elles és que en quasi totes les zones la gent declara que entén el català de manera molt majoritària, per tant podem dir que la gran majoria de la població del domini considera que entén el català. Pel que fa a la capacitat d'expressió oral, veiem que en tots els territoris menys un la majoria, i en general una forta majoria de la població, declara saber parlar el català. És a dir que la majoria de la població del domini considera que el sap parlar. En relació a la comprensió escrita, resulta que alguns territoris la tenen més alta que la capacitat d'expressió oral i d'altres al revés. Els que la tenen més alta, Catalunya, Andorra i les Illes, són els que tenen un ús institucional de la llengua més elevat, i per tant la gent veu més sovint escrits en català. Finalment, la capacitat d'escriure només és superior a la meitat de la població a Catalunya i Andorra, els dos territoris on l'oficialitat del català és més practicada, a Catalunya de manera especial a l'ensenyament i a Andorra de manera exclusiva en tots els àmbits públics però no a l'ensenyament. Veiem per tant que el grau d'extensió de l'ús institucional de la llengua repercuteix de manera clara en els coneixements lingüístics escrits. Aquesta afirmació queda corroborada per la manera com la Franja varia el lloc que ocupa entre els altres territoris segons les habilitats. Així, la manca total d'oficialitat de la llengua en aquesta zona fa que, malgrat que tingui el primer lloc en coneixements orals, se situï en el quart en coneixements escolars.

Gràfic 2

Si comparem la capacitat d'entendre i de parlar el català de cada territori, tal com presenta el gràfic 2, en resulta una informació especialment suggerent, recollida per Querol (2007). Es veu clarament que a mida que disminueix el percentatge de comprensió del català, augmenta la diferència entre aquesta proporció i la dels que declaren saber-lo parlar, sempre inferior a la primera. Això sembla indicar-nos que una disminució de la comprensió comporta una disminució superior de la capacitat de parlar. I que cal que un percentatge proper al 100% de la població entengui una llengua, perquè aquesta pugui ser parlada per una forta majoria. Es tracta d'una informació útil per entendre certs canvis sociolingüístics.

3.2. *L'ús familiar*

L'ús de les llengües en família constitueix una informació central a l'hora d'explicar la configuració sociolingüística d'una societat i més concretament a l'hora de determinar l'ús que es fa de cada llengua. Es tracta de la funció lingüística que probablement té més incidència en el funcionament sociolingüístic, per diverses raons. Una d'elles és que la interacció lingüística que s'hi produeix ocupa gran part del temps de les persones, una altra és que aquesta interacció va lligada a vivències emocionals fortes i encara una altra és que en el seu si es produeixen processos tan importants com l'aprenentatge de la primera llengua apresada, la llengua inicial individual. A més, les preguntes sobre l'ús familiar tendeixen a ser contestades de manera més objectiva que d'altres relatives a l'ús, perquè es tracta d'una pràctica difícilment oblidable, que es fa amb persones molt concretes i perfectament identificables per l'individu. Per tots aquests motius, i per la

La situació demolingüística als territoris de llengua catalana -J. Torres- (24-10-07)
 Simposi internacional sobre el català al segle XX
 necessària breuetat d'aquestes ratlles, m'ocuparé bàsicament de l'ús familiar a l'hora
 de presentar l'ús lingüístic actual a les terres de llengua catalana.

Segons una estimació fonamentada (Torres, 2007) el nombre aproximat de persones que parlen català en família de manera prioritària és d'uns 5 milions, mentre que un milió més l'empren de forma paritària amb una altra llengua. En conjunt representen prop de la meitat de la població del domini. Aquestes dades ens indiquen que, tot i els condicionaments negatius que han marcat la seva història i marquen el seu present, el català és actualment una llengua viva, emprada quotidianament per un nombre important de persones. Seguidament m'ocuparé de l'ús lingüístic a la llar actual a les diferents demarcacions de llengua catalana.

Gràfic 3

En el gràfic 3 es poden veure les llengües parlades a la llar actual en els 7 territoris del domini. Hi apareixen diverses informacions a tenir en compte. En primer lloc s'hi mostra amb molta claredat que hi ha dos grups de territoris, d'una banda l'Alguer i la Catalunya del Nord, on l'ús del català familiar hi és molt minoritari, i de l'altra les 5 zones restants, on l'ús prioritari és sempre superior al terç de la població. En els dos primers territoris, en els quals ja hem vist que fa un temps s'havia trencat la transmissió intergeneracional de la llengua, el procés de substitució està prou avançat com perquè la gran majoria de la població hagi deixat de parlar el català en família. Aquest retrocés és més fort a la Catalunya del Nord, on, segons també hem vist, la ruptura de la transmissió intergeneracional del català es va produir abans.

Pel que fa als 5 territoris amb més ús, veiem que l'únic on el català s'empra de manera clarament majoritària és la Franja, mentre que en els altres 4 l'ús prioritari es situa entre el terç i la meitat. Ja hem vist que el major ús de la Franja s'explica perquè és la zona que ha tingut clarament menys immigració, tant entre els habitants actuals (vegeu gràfic 4) com entre els seus progenitors. Però també perquè no s'hi ha produït la ruptura de la transmissió intergeneracional, com en els dos casos esmentats anteriorment. És així mateix interessant veure que Andorra i la zona catalanoparlant del País Valencià tenen uns percentatges d'ús del català similars, quan el primer té una proporció de nats al

domini clarament més baixa (vegeu gràfic 4). Algunes de les dades que es mostraran més endavant explicaran aquest fenomen.

(gràfic 4)

3.3. *Les normes de tria lingüística*

El grup d'enquestes reiteradament esmentat (vegeu Querol 2007) que ens permet tenir dades del conjunt del domini ens dona també informació sobre les normes de tria lingüística, és a dir, sobre les normes de conducta, sovint no conscients, que, en una societat multilingüe, ens fan triar una o altra llengua segons les situacions. Aquestes dades són àmpliament tractades a Villaverde (2007) i aquí se'n presenten algunes de les conclusions principals.

Una de les informacions interessants en aquest sentit, que pot semblar òbvia, però que no ho és tant perquè se n'ha trobat una excepció parcial, és que, entre les persones que podem considerar que formen el grup lingüístic catalanoparlant¹¹, en general la comunicació és quasi sempre en català. L'excepció és la ciutat de l'Alguer, on una part apreciable dels que formen part d'aquest grup lingüístic es comuniquen en italià amb membres del mateix grup, la qual cosa és una mostra més que aquell territori es troba en una fase avançada del procés de substitució.

Les dades també ens confirmen l'existència d'un capteniment que ja s'ha esmentat bàsicament abans: en tots els territoris, la majoria de la població practica la subordinació a l'altra llengua principal en les converses, és a dir que si inicia una conversa en català i se li contesta en una llengua diferent, continua en l'altra llengua principal de la zona. Aquesta norma de subordinació té certament implicacions molt negatives per a l'ús del català, però també cal dir que no tothom la practica. A Catalunya i Andorra els que declaren mantenir el català en aquests casos són al voltant del 20% del total de la població, encara que tenim motius per creure que els que ho fan de manera realment sistemàticament són menys. En qualsevol cas, la pràctica de no subordinació d'aquesta minoria té una incidència molt positiva sobre l'ús de la llengua en general.

Una altra informació útil és que en els territoris on el català té més vitalitat, com són Andorra i Catalunya, hi ha una certa tendència a que els joves s'adaptin més a la llengua de l'altra en les comunicacions entre grups lingüístics diferents. L'existència d'escola en català en els dos països des de fa un cert temps pot contribuir a aquest fenomen, encara que probablement també té altres motius, com ara l'evolució de determinades representacions socials sobre la comunicació en general.

Una dada especialment aprofitable de cara al futur és que, excepte en els dos territoris amb més retrocés del català, una àmplia majoria de la població que inicia una conversa en una altra llengua s'adapta al català si se li contesta en aquest idioma. Es tracta d'un mecanisme psicosocial estratègic de cara al futur de la llengua, que reprendré a la conclusió.

3.4. *La consciència d'unitat de la llengua*

(gràfic 5)

En aquest aspecte disposem dels resultats d'una mateixa pregunta¹² sobre el tema en 6 dels territoris (tots menys la zona catalanoparlant del País Valencià). Tal com es pot

¹¹ A l'obra esmentada es consideren com a tals les persones que han contestat que el català és la seva llengua. És a dir, segons la nomenclatura emprada a l'explotació de les enquestes de l'EUL (vegeu Torres –coordinador- 2005, p. 12), aquelles que tenen el català com a llengua d'identificació.

¹² La pregunta era del tipus:

A continuació li demanaré el seu grau d'acord o de desacord sobre una sèrie de temes:

La situació demolingüística als territoris de llengua catalana -J. Torres- (24-10-07)

Simposi internacional sobre el català al segle XX

veure al gràfic 5, en cadascun d'ells el percentatge de població que està d'acord amb la unitat de la llengua és àmpliament majoritari. I cal tenir en compte que aquests 6 territoris constitueixen clarament la majoria part de la població i de l'extensió territorial del domini. Això vol dir que la idea de la unitat lingüística, idea que sempre reforça el valor social de la llengua, és la postura més corrent en la major part d'aquesta àrea. En aquest aspecte la situació del català s'allunya del cas d'altres llengües minoritzades, en les quals l'existència d'un llarg procés de desinformació i desvalorització ha portat a una fragmentació de la llengua en la consciència de la majoria dels parlants. La millor informació popular sobre el català produïda per la consecució de certs graus d'oficialitat i d'ús institucional en la major part dels territoris, deu haver ajudat a reforçar la consciència de la unitat lingüística en els 6 estudiats. El cas del País Valencià és diferent, però no disposem de cap enquesta que tingui una pregunta com la de les altres 6 contrades, a fi de poder-ne comparar els resultats.

3.5. *Dinàmiques sociolingüístiques en curs*

Després de la presentació d'algunes de les dades clau de la situació sociolingüística vista des d'un punt de vista sincrònic, es tractarà seguidament de les dinàmiques sociolingüístiques. És a dir d'una sèrie d'informacions, algunes basades en encreuaments de les variables ja esmentades amb d'altres d'independents, que ens permeten veure com van evolucionant les coses sociolingüísticament. I que per tant ens suministren idees sobre com poden seguir evolucionant en un futur. M'ocuparé de la influència de l'edat i del nivell d'estudis sobre la presència social del català, així com de la manera com evoluciona la llengua principal de les persones durant la seva vida i d'una generació a l'altre.

3.5.1. *Llengua i edat*

(gràfic 6)

[...]

«El parlar de les Illes Balears, el de la Comunitat Valenciana, el d'Andorra i el de Catalunya són maneres diferents de parlar la mateixa llengua.»

Totalment d'acord
 Més aviat d'acord
 Més aviat en desacord
 Totalment en desacord
 Indiferent, no té opinió al respecte
 No ho sap, no contesta

La situació demolingüística als territoris de llengua catalana -J. Torres- (24-10-07)

Simposi internacional sobre el català al segle XX

Pel que fa a l'edat, s'examinarà el seu encreuament amb els coneixements i amb l'ús del català. En el cas de l'encreuament amb els coneixements, es tindrà en compte la relació entre la capacitat d'expressió oral i l'edat, que es pot veure al gràfic 6. Aquí es ratifica que hi ha dos territoris en clar procés de substitució lingüística, en els quals el coneixement baixa clarament amb la reducció de l'edat, que són els dos reiteradament esmentats de l'Alguer i la Catalunya del Nord. I també resulta que, a l'extrem contrari, trobem dues altres demarcacions en les quals el procés és contrari, és a dir que el coneixement puja clarament amb la disminució de l'edat, i que són Andorra i Catalunya, els dos territoris amb una capacitat d'atracció del català més alta. Els altres tres es troben en una posició intermitja.

(gràfic 7)

Si examinem ara l'encreuament de l'edat amb l'ús, en resulta una evolució bàsicament negativa per al català, ja que en tots els territoris l'ús disminueix amb la reducció de l'edat (vegeu gràfic 7 pel que fa a l'ús familiar). Cal tenir en compte tanmateix que el motiu principal d'aquesta disminució és molt diferent segons les zones. Bàsicament podem delimitar dos motius principals del fenomen, l'un seria el retrocés de l'ús entre la població autòctona, i l'altre seria la immigració. En el primer cas es troben l'Alguer i la Catalunya del Nord, tal com indica el fet que els percentatges d'ús en totes les edats hi siguin molt minoritaris o nuls. En el cas de la Catalunya del Nord la reducció ha avançat tant que la petita minoria que usa el català en família són tots grans. En aquests dos casos el retrocés correspon per tant bàsicament a un procés avançat de substitució lingüística, tal com ens indiquen les diferents dades disponibles.

Si el motiu principal del retrocés amb l'edat és la immigració, el fenomen és menys greu per a la llengua, ja que no es tracta d'un retrocés endògen sinó degut a la superposició de poblacions. És bàsicament el que passa a Andorra (vegeu Torres –coordinador- 2006, p.79-80), les Illes i Catalunya (vegeu Torres –coordinador- 2005, p.87), tot i que en aquest darrer territori les diferències entre els tres grups més joves són molt petites.

De manera més general, es veu que la davallada més important en tots els casos es dona entre la població gran i la resta, sovint perquè entre els grans el percentatge

La situació demolingüística als territoris de llengua catalana -J. Torres- (24-10-07)

Simposi internacional sobre el català al segle XX

d'immigrants és més petit. Aquest fet és degut a que les immigracions més notables s'han produït durant la segona meitat del segle XX, de tal manera que els seus integrants són majoritàriament d'edats més joves que el grup dels grans.

3.5.2. *Llengua i nivell d'estudis*

(gràfic 8)

Una altra de les variables que indiquen processos sociolingüístics en curs és el nivell d'estudis. En aquest cas l'encreuament amb els coneixements de català no mostra cap tendència clara, però en canvi l'efectuat amb el seu ús sí. Si s'agafa com a indicador de l'ús de la llengua la pràctica lingüística a la llar actual, com s'ha vingut fent fins ara, el gràfic 8 presenta algunes dades il·lustratives. Andorra i Catalunya es diferencien clarament de tots els altres territoris, com en algun cas anterior, mostrant així de forma clara que es troben, en certs aspectes, en una situació diferent que tota la resta. Concretament, mentre en els altres territoris bàsicament l'ús baixa amb l'augment del nivell d'estudis, a Andorra i Catalunya passa al revés, la gent parla més català a mida que augmenta el nivell d'estudis. Aquest fenomen és important, perquè el fet que les persones amb més nivell d'estudis parlin més català reforça el valor social de la llengua, i al mateix temps també pot indicar, com és el cas de Catalunya (vegeu Torres –coordinador-, 2005, p.99) que hi ha més gent que adopta el català com a llengua principal a mesura que augmenta el nivell d'estudis. Aquest últim procés també és favorable per a la llengua, ja que el nivell d'estudis de la població va augmentant progressivament. El que no és favorable per al català és que als altres territoris no es produeixi el mateix fenomen.

3.6.3. *L'evolució de la llengua principal al llarg de la vida de les persones*

(Gràfic 9)

El gràfic 9 mostra, en 6 dels territoris estudiats (tots menys la zona catalanoparlant del País Valencià), els percentatges de llengua inicial, és a dir la primera llengua parlada per l'individu, i de llengua d'identificació¹³, la que considera que és la seva llengua en

¹³ En els treballs d'exploració de les enquestes del grup EUL en què em baso, es denomina llengua d'identificació els resultats de la pregunta "Quina és la seva llengua?"

La situació demolingüística als territoris de llengua catalana -J. Torres- (24-10-07)

Simposi internacional sobre el català al segle XX

l'actualitat. La comparació entre els dos percentatges permet veure, en cada territori, l'evolució de la llengua principal de l'individu durant la seva vida, des de la seva primera infància fins a l'edat adulta en la qual se li fa l'enquesta. Aquesta evolució mostra una de les facetes de l'evolució sociolingüística. Indica, en l'àmbit de les relacions interpersonals, la capacitat d'atracció de les diferents llengües en presència durant la vida de la població observada, és a dir la mesura en la qual cada llengua atreu o perd efectius com a llengua principal personal. És un dels indicadors de la vitalitat lingüística.

Observant la comparació esmentada en el gràfic 9, es retroba una prelació de territoris bàsicament ja vista. A Andorra, a Catalunya i en menor mesura a les Illes, el català avança en aquest aspecte, és a dir que hi ha clarament més gent que el té com a llengua d'identificació en l'actualitat que no pas que el va tenir com a llengua inicial. Paral·lelament, les altres llengües retrocedeixen. En els tres territoris citats el català mostra per tant en aquest aspecte capacitat d'atracció. En canvi a les altres zones presents al gràfic el català retrocedeix durant la vida de les persones. Remarquem el cas de la Franja, la qual, tot i tenir de llarg el percentatge d'ús més alt, té un retrocés de la llengua durant la vida de les persones. Fixem-nos que els tres territoris on el català avança en aquest aspecte, Andorra, Catalunya i les Illes, són els tres del gràfic que tenen autogovern, mentre que en els tres que no el tenen retrocedeix. I, a més, entre els tres primers, la prelació en el progrés de la llengua és la mateixa que en el grau d'autogovern. Es reprendrà aquesta qüestió en els apartats que segueixen.

3.5.4. ***La transmissió lingüística intergeneracional***

Un tema clau per conèixer la capacitat d'atracció d'una llengua i les seves possibilitats de futur és la transmissió lingüística familiar, és a dir el procés a través del qual aquesta llengua es transmet o no de progenitors a fills en el si de les famílies. Que una llengua es transmeti d'una generació a l'altra és una condició necessària per a la seva supervivència, i per tant és cabdal saber en quina mesura aquesta transmissió es produeix o no, i quins són els factors condicionants del procés. És el que es tractarà en les ratlles que segueixen. L'anàlisi de la transmissió lingüística intergeneracional l'efectuaré mitjançant un Índex de Transmissió Lingüística Intergeneracional del Català (ITIC), que consisteix bàsicament en comparar el percentatge prioritari d'ús del català amb els progenitors i amb els fills de la població estudiada (vegeu Torres -2005-, 91-92). Per exemple, un ITIC del 0,17 vol dir bàsicament que el 17% de la població amb descendència no parla català amb els seus progenitors i sí amb els seus fills.

(gràfic 10)

(gràfic 11)

En el gràfic 10 podem veure l'ús lingüístic amb progenitors i fills en cadascun dels 7 territoris, mentre que l'11 ens mostra l'ITC de cadascun d'ells, és a dir la mesura en la

La situació demolingüística als territoris de llengua catalana -J. Torres- (24-10-07)

Simposi internacional sobre el català al segle XX

qual hi retrocedeix o avança el català en la transmissió intergeneracional. En aquest darrer gràfic queda encara més clar que anteriorment que els territoris es divideixen en dos grans grups. Així, a l'Alguer i a la Catalunya del Nord el català retrocedeix en la transmissió intergeneracional, la qual cosa mostra altra vegada clarament que s'hi donen processos avançats de substitució lingüística, al mateix temps que explica les reduccions del coneixement i de l'ús vistes anteriorment. En canvi en els altres 5 territoris no es produeix aquest retrocés intergeneracional, i per tant la situació del català hi és molt millor. Entre ells també hi trobem, tanmateix, diferències importants. La prelació descendent pel que fa a l'índex de transmissió intergeneracional és la següent: Andorra, Catalunya, les Illes, la zona catalanoparlant del País Valencià i la Franja¹⁴ (vegeu gràfic 11). Si ens fixem ara en l'estructuració política d'aquests territoris, resulta que la prelació segons el grau d'autogovern és bàsicament la mateixa que la que acabem de veure, de manera paral·lela a allò vist a l'apartat anterior. Es constata per tant que la transmissió intergeneracional i per tant la capacitat d'atracció del català estan íntimament relacionades amb el grau d'autogovern, independentment dels percentatges d'immigració i ús. Així (vegeu el gràfic 10), la Franja té el màxim percentatge de catalanoparlants amb els progenitors i cap autogovern, de la qual cosa en resulta l'índex de transmissió del català més baix del grup dels 5¹⁵, mentre que Andorra té la proporció de llengua amb els progenitors més petita d'aquest grup però el màxim grau d'autogovern, ja que és un estat sobirà, de la qual cosa en resulta l'ITIC més alt. Remarquem també que els dos territoris en avançat procés de substitució tampoc tenen

cap grau d'autonomia política¹⁶. Hi ha altres factors que expliquen la prelació dels ITIC entre territoris (vegeu Torres, 2007), però probablement el grau d'autogovern és el que té més potència explicativa. Remarquem que la paradoxa que hem trobat abans en el sentit que Andorra i la zona catalanoparlant del País Valencià tenen un percentatge d'ús familiar del català similar però una proporció de nats fora del domini clarament diferent, molt més alta a Andorra, s'explica en bona part perquè l'ITIC d'Andorra, és a dir la seva capacitat d'atracció del català, és també decididament més alt.

4. Conclusions

Per concloure, i a partir de les informacions vistes, es tractaran algunes qüestions molt generals relatives al present i al futur del català. M'ocuparé de les divergències entre territoris, de presentar algunes tendències prospectives, de determinats canvis que afavoreixen la sostenibilitat de la llengua i, finalment, del català i la diversitat lingüística.

4.1. *Les divergències entre els territoris*

¹⁴ La Franja ve després que el País Valencià, encara que tinguin el mateix ITIC, perquè el de la primera no és estadísticament significatiu.

¹⁵

¹⁶ En tot cas cap grau d'autonomia política comparable a les entitats subestats amb parlament propi que són les comunitats autònomes de l'Estat Espanyol.

La situació demolingüística als territoris de llengua catalana -J. Torres- (24-10-07)

Simposi internacional sobre el català al segle XX

Les dades presentades mostren la gran diversitat existent entre les situacions sociolingüístiques dels 7 territoris que formen el domini del català, diversitat que prové en bona part dels processos que han tingut lloc durant el segle XX. La divergència més notable entre aquests territoris els divideix en dos grups. Un d'ells inclou l'Alguer i la Catalunya del Nord, que es troben en un estat avançat del procés de substitució lingüística, i l'altra, els 5 restants, és a dir Andorra, Catalunya, la Franja, les Illes i la zona catalanoparlant del País Valencià, en els quals la presència social i la vitalitat de la llengua són més elevades. En els del primer grup s'ha produït la ruptura de la transmissió intergeneracional del català, que comporta necessàriament un retrocés creixent de l'ús de la llengua, mentre que en els altres no. Entre aquests 5 del segon grup, tanmateix, també es donen diferències importants, encara que inferiors a les que els separen de l'Alguer i la Catalunya del Nord. Andorra i Catalunya destaquen en capacitat d'atracció del català.

4.2. *Tendències prospectives*

A partir de les dinàmiques sociolingüístiques existents contemplades, és possible dir alguna cosa, amb tota la prudència que calgui, sobre com pot evolucionar la presència social del català en un futur proper. En primer lloc es contemplarà la qüestió de manera global, en el conjunt del domini, i després es tractarà per territoris.

Pel que fa a l'ús global del català, el fet que actualment hi hagi un grapat de milions de persones que l'empren com a llengua familiar i sobretot com a llengua amb els fills,

sense que es vegi cap tendència clara al trencament de la transmissió intergeneracional en els territoris més poblats, assegura que durant les properes dècades continuarà sent una llengua viva, parlada per un important grup d'éssers humans. A més, el fet que el català tingui algun grau d'oficialitat i d'ús institucional en els territoris on viu la gran majoria dels habitants del domini farà que probablement continuï creixent el percentatge de la població que hi està alfabetitzada. D'altra banda, la important immigració que s'ha produït en els últims anys, especialment en els tres territoris més poblats, provinent de fora de les fronteres de l'Estat Espanyol, en cas de continuar, ha de pressionar necessàriament a la baixa els percentatges d'ús del català. Perquè una gran part són de llengua castellana i perquè si no ho són, sovint la primera llengua que aprenen és el castellà. Encara que pugui augmentar el nombre total dels que saben parlar català i fins i tot dels que l'usen, difícilment es podrà evitar una disminució del percentatge d'ús, almenys a curt termini. El mateix fenomen immigratori, el d'ara i el d'anys enrera, entre altres motius, fa que els joves tinguin certa tendència a parlar menys català de manera prioritària, la qual cosa tampoc és positiva per a l'ús. I les normes de tria lingüística més practicades, favorables a la subordinació al castellà en les converses, tampoc ajuden a fer avançar el català. A nivell global, doncs, tenim assegurada la continuïtat del català com a llengua viva i àmpliament parlada en les properes dècades, però amb condicionaments negatius importants que, si no se superen, continuaran mantenint-la en un estat de precarietat, que comporta una incertesa respecte a l'evolució que pot tenir a llarg termini.

La situació demolingüística als territoris de llengua catalana -J. Torres- (24-10-07)

Simposi internacional sobre el català al segle XX

D'altra banda, les grans diferències sociolingüístiques que hem vist que es produeixen entre territoris fan que les perspectives futures de cadascun d'ells siguin diverses. Així, sembla evident que els dos que estan en franc procés de substitució lingüística, l'Alguer i la Catalunya del Nord, sense autonomia ni reconeixement oficial operatiu de la llengua, on l'ús ja és clarament minoritari i propi més aviat de gent no jove, el retrocés del coneixement i l'ús continuarà, tot apropant-se cada vegada més a una presència residual. A menys que intervingui algun canvi sociopolític trascendental. En canvi en els dos territoris on la llengua té més vitalitat, que són els que gaudeixen del major grau d'autogovern, Andorra i Catalunya, les perspectives són millors que la mitjana i es donen una sèrie d'elements positius que poden contrarrestar en una mesura o altra els que pressionen cap a la reducció dels percentatges d'ús. Així, encara que en els dos territoris s'estigui produint una forta immigració no catalanoparlant, la transmissió intergeneracional és positiva per al català i una proporció apreciable de persones el van adoptant com a llengua principal durant la seva vida. I el seu important ús institucional fa que la gran majoria dels joves que no el tenen com a llengua inicial l'aprenguin. Entre aquests dos blocs que estan en pitjors i millors condicions, es troben els altres tres territoris, les Illes, la zona catalanoparlant del País Valencià i la Franja, en una situació intermitja. També cal tenir en compte que allà on hi ha una voluntat clara de les institucions d'intervenir a favor del català i un sector apreciable de l'opinió pública preocupada pel tema sempre poden anar apareixent iniciatives que ajudin a contrarrestar els condicionaments negatius. En tot cas, el futur del català no serà pas igual en totes les zones. En algunes té més possibilitats de mantenir-se com a llengua viva amb un important ús social que en d'altres.

4.3. *Dos àmbits decisius per reforçar la sostenibilitat del català*

Es tracta de dos àmbits en els quals determinats canvis ja han ajudat en el passat i poden ajudar en el futur a fer que la situació del català sigui més sostenible. Tots dos s'han tractat al llarg d'aquestes ratlles. Es tracta d'un canvi psicosocial, el de les normes de tria lingüística, i d'un canvi polític, el del grau d'autogovern.

Pel que fa a les normes de tria lingüística, s'ha vist que en les relacions intergrupals, és a dir en les converses entre persones de llengua catalana i d'una altra llengua, els primers adopten majoritàriament l'altra llengua principal del territori. És a dir que bàsicament es dona una subordinació al castellà en les converses. Aquesta pràctica pressiona a la baixa l'ús del català i dificulta que els al·loglots trobin motivacions a l'aprenentatge i l'ús d'aquesta llengua. D'altra banda, les dades esmentades a l'apartat 3.4 també ens indiquen que, en la major part del domini, els que inicien una conversa en una altra llengua, s'adaptin al català si se'ls contesta en aquest idioma. Així doncs, qualsevol avenç en el percentatge de persones que mantenen el català en les converses, és a dir que conculquen la norma de subordinació al castellà, tindria sens dubte un efecte multiplicador sobre l'ús del català. El canvi en les normes de tria lingüística és per tant un element clau en l'evolució sociolingüística.

En relació a l'altre canvi esmentat, el del grau d'autogovern, s'ha mostrat que es troba fortament relacionat amb la capacitat d'atracció del català, és a dir amb la vitalitat de la

La situació demolingüística als territoris de llengua catalana -J. Torres- (24-10-07)

Simposi internacional sobre el català al segle XX

llengua, i això independentment del percentatge de llengua inicial, és a dir independentment de les condicions demolingüístiques de partida. En qualsevol circumstància demolingüística, concretament, es constata que més autogovern comporta més capacitat d'atracció del català, és a dir més possibilitats de manteniment de la llengua. El cas d'Andorra, concretament, mostra que el màxim grau d'autonomia, la plena sobirania, comporta la màxima capacitat d'atracció, tot i que el percentatge del català com a llengua inicial hi sigui comparativament baix. El canvis en el grau d'autogovern són així també decisius per al futur de la llengua.

4.4. *El català i la diversitat lingüística*

El català constitueix un cas molt especial entre les expressions lingüístiques de les zones plenament desenvolupades del món¹⁷, ja que entre les llengües d'aquestes zones que no són oficials de manera única o principal en cap estat de dimensions mínimament considerables¹⁸, és de llarg la que té més parlants i més presència pública. Tal com explica Fishman (1993), aquesta llengua és un dels exemples existents d'idiomes en procés de substitució que han reeixit a tornar enrera en aquest procés, encara que sigui de manera parcial i limitada. El català és per tant un cas excepcional al món. De les llengües amb problemes de minorització de les zones desenvolupades, és la que té més possibilitats de cara al futur, almenys en una part considerable del seu domini. Així si el

català té èxit en la seva aposta per anar superant el seu estat de precarietat, obrirà en certa forma el camí a un nombrós grup de llengües minoritzades que, tot i tenir menys condicionaments positius, tanmateix veuen la possibilitat de sobreviure de cara al futur. En aquest món cada vegada més globalitzat, l'evolució sociolingüística del català no té per tant una significació estrictament limitada al seu àmbit territorial, sinó que podria influir en certa forma en la futura configuració lingüística i cultural de la humanitat.

BIBLIOGRAFIA

CHESSA, Enrico (2006): *Estadística sobre els usos lingüístics a l'Alguer: llengua i societat a l'Alguer en els inicis del segle XXI*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència, Estudis, 10

Fishman, Joshua A. (1993) "Tres casos amb (més o menys) èxit: l'hebreu modern, el francès al Quebec i el català a Espanya" a *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 11, Eliseu Climent, Editor, València.

Puig, Gentil (2007) "Dossier. Enquestes sociolingüístiques a la Catalunya Nord" a *Aïnes Noves I*, març 2007, Col·lecció sete/cat, Premses Universitàries de Perpinyà.

¹⁷ És a dir bàsicament l'Amèrica del Nord, la Unió Europea, Austràlia/Nova Zelanda i el Japó.

¹⁸ L'existència d'Andorra, com a estat independent amb oficialitat única del català, és sens dubte positiva per al manteniment i difusió de la llengua, però les seves dimensions demogràfiques (el 2005 no assoleix els 100.000 habitants) no li permeten fer la funció que fan estats més grans en l'estabilització d'un idioma.

La situació demolingüística als territoris de llengua catalana -J. Torres- (24-10-07)

Simposi internacional sobre el català al segle XX

Querol, Ernest (coordinador) (2007), *Llengua i societat als territoris de llengua catalana a l'inici del segle XXI*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Vicepresidència del Govern, Secretaria de Política Lingüística, Estudis,

Querol, Ernest (2007)a, “Capítol 1. Introducció”, dins *Llengua i societat als territoris de llengua catalana a l'inici del segle XXI*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Vicepresidència del Govern, Secretaria de Política Lingüística, Estudis,

Querol, Ernest (2007)b, “Capítol 2. Les habilitats lingüístiques en català”, dins *Llengua i societat als territoris de llengua catalana a l'inici del segle XXI*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Vicepresidència del Govern, Secretaria de Política Lingüística, Estudis,

Torres, Joaquim (coordinador)(2005), *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003: llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència, Publicacions de l'Institut de Sociolingüística Catalana, Estudis, 8.

Torres, Joaquim (coordinador) (2006): *Enquesta sobre els usos lingüístics a Andorra 2004. Llengua i societat a Andorra en els inicis del segle XXI*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de la Vicepresidència, Secretaria de Política Lingüística, Estudis, 9

Torres i Pla, Joaquim (2007), “Capítol 3. L'ús familiar i la transmissió lingüística intergeneracional”, dins *Llengua i societat als territoris de llengua catalana a l'inici del segle XXI*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de la Vicepresidència, Secretaria de Política Lingüística, Estudis,

Villaverde i Vidal, Joan-Albert (2007), “Capítol 6. Comportament dels grups lingüístics i representacions sobre la llengua”, dins *Llengua i societat als territoris de llengua catalana a l'inici del segle XXI*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Vicepresidència del Govern, Secretaria de Política Lingüística, Estudis,